

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HOÁ HÀ NỘI
KHOA VĂN HOÁ DÂN TỘC THIỂU SỐ

-----o0o-----

**TẬP QUÁN CHĂM SÓC SỨC KHOẺ SẢN PHỤ
CỦA NGƯỜI TÀY Ở XÃ ÔN LƯƠNG
(HUYỆN PHÚ LƯƠNG, TỈNH THÁI NGUYÊN)**

KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP CỬ NHÂN VĂN HÓA
CHUYÊN NGÀNH VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ

SINH VIÊN THỰC HIỆN: TRẦN PHƯƠNG THẢO
GIẢNG VIÊN HƯỚNG DẪN: PGS.TS TRẦN BÌNH

HÀ NỘI, 2011

LỜI CẢM ƠN

Trong suốt quá trình thực hiện đề tài, em đã nhận được sự giúp đỡ tận tình của Phòng Văn hóa huyện Phú Lương, UBND xã, bà con nhân dân xã Ôn Lương, Phú Lương (Thái Nguyên), sự hướng dẫn tận tình của PGS. TS. Trần Bình và các thầy cô giáo Khoa Văn hóa Dân tộc thiếu số.

Nhân đây, em xin gửi lời cảm ơn sâu sắc đến tất cả và mong nhận được những ý kiến đóng góp quý báu. Mặc dù đã có nhiều cố gắng nhưng do khả năng có hạn nên khóa luận không tránh khỏi những thiếu sót. Em mong nhận được sự góp ý của các thầy cô giáo và tất cả những người quan tâm đến đề tài này.

Em xin chân thành cảm ơn!

Hà Nội, ngày 23 tháng 5 năm 2011

Trần Phương Thảo

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài	5
2. Lịch sử nghiên cứu	6
3. Mục đích nghiên cứu	7
4. Đối tượng, phạm vi nghiên cứu.....	8
5. Phương pháp nghiên cứu	8
6. Đóng góp của khóa luận	9
7. Nội dung và bố cục của khóa luận	9
CHƯƠNG 1: KHÁI QUÁT VỀ NGƯỜI TÀY Ở ÔN LƯƠNG.....	10
1.1. Đặc điểm tự nhiên, xã hội địa bàn cư trú	10
1.1.1. Đặc điểm tự nhiên	10
1.1.2. Đặc điểm xã hội	11
1.2. Khái quát về người Tày ở Ôn Lương.....	12
1.2.1 Tên gọi, nguồn gốc lịch sử, dân số và phân bố cư trú	12
1.2.2. Đặc điểm đời sống kinh tế và mưu sinh.....	13
1.2.3. Đặc điểm xã hội truyền thống.....	16
1.2.4. Đặc điểm văn hóa vật chất	20
1.2.5. Đặc điểm văn hóa tinh thần.....	25
CHƯƠNG 2: CHĂM SÓC SỨC KHỎE SẢN PHỤ CỦA NGƯỜI TÀY Ở ÔN LƯƠNG TRONG XÃ HỘI TRUYỀN THỐNG.....	30
2.1. Quan niệm chăm sóc sức khỏe và sinh đẻ	30
2.1.1. Một số khái niệm liên quan.....	30
2.1.2. Quan niệm về sinh đẻ.....	30
2.1.3. Quan niệm về chăm sóc sức khỏe sản phụ	32
2.2. Chăm sóc sức khỏe khi mang thai.....	33
2.2.1. Chế độ ăn uống, nghỉ ngơi	34
2.2.2. Tri thức phòng chống bệnh tật	35
2.2.3. Các kiêng kỵ, nghi lễ liên quan.....	37

2.3. Chăm sóc sức khỏe khi sinh con	43
2.3.1. Chế độ ăn uống, nghỉ ngơi cho mẹ và con.....	43
2.3.2. Tri thức phòng chống bệnh tật	46
2.3.3. Các nghi lễ, kiêng kỵ liên quan.....	46
2.4. Chăm sóc sức khỏe sau khi sinh con.....	47
2.4.1. Chế độ ăn uống, nghỉ ngơi cho mẹ và con.....	47
2.4.2. Tri thức phòng chống bệnh tật	50
2.4.3. Các nghi lễ, kiêng kỵ liên quan.....	53
CHƯƠNG 3: CHĂM SÓC SỨC KHỎE SẢN PHỤ CỦA NGƯỜI TÀY Ở	
XÃ ÔN LƯƠNG HIỆN NAY	62
3.1. Biến đổi của tập quán chăm sóc sức khỏe sản phụ hiện nay	62
3.1.1. Những thay đổi về quan niệm nhận thức	62
3.1.2. Những biến đổi về chăm sóc sức khỏe sản phụ	64
3.2. Nguyên nhân biến đổi.....	70
3.2.1. Kinh tế phát triển.....	70
3.2.2. Chính sách của Đảng và Nhà nước	72
3.2.3. Dân trí, trình độ học vấn nâng lên không ngừng	73
3.2.3. Vai trò của mạng lưới y tế cộng đồng ngày càng cao.....	73
3.2.4. Vai trò của các bà đỡ dân gian giảm dần	74
3.3. Các giá trị của tri thức chăm sóc sức khỏe sản phụ.....	75
3.3.1. Hệ thống tri thức dân gian về chăm sóc sức khỏe sản phụ.....	75
3.3.2. Tính cộng đồng trong bảo vệ, phát triển nòi giống.....	78
3.3.3. Tri thức chăm sóc sức khỏe sản phụ góp phần khẳng định bản sắc văn hóa	80
3.4. Các giải pháp bảo tồn, phát huy tri thức chăm sóc sức khỏe sản phụ.....	81
KẾT LUẬN	87
TÀI LIỆU THAM KHẢO	89
PHỤ LỤC	91

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Tri thức dân gian là một thành tố quan trọng trong hệ thống tổng thể của văn hóa tộc người. Thiếu vắng thành tố này sẽ gây khó khăn lớn cho việc tìm hiểu cặn kẽ bản sắc văn hóa của các dân tộc. Nó chẳng những góp phần khẳng định, mà còn là nhân tố quan trọng góp phần bảo tồn, phát huy các giá trị văn hóa tộc người. Nghiên cứu văn hóa tộc người không thể không tìm hiểu về tri thức dân gian. Những kết quả nghiên cứu sẽ bổ sung tư liệu góp phần hoàn chỉnh bức tranh văn hóa tộc người.

Kho tàng tri thức dân gian hiện hữu trong mọi lĩnh vực của cuộc sống như trong lao động sản xuất, nuôi dạy con trẻ, tổ chức cuộc sống, chăm sóc sức khỏe nói chung và đặc biệt là chăm sóc sức khỏe của người phụ nữ trước, trong và sau khi sinh con. Tri thức dân gian trong chăm sóc sức khỏe của thai phụ và sản phụ có ý nghĩa vô cùng quan trọng nhất là trong điều kiện trước kia, khi đời sống nhân dân còn thấp, giao thông đi lại khó khăn, điều kiện về các cơ sở y tế còn thiếu thốn thì đồng bào chủ yếu dựa vào tri thức dân gian để chăm sóc và bảo vệ sức khỏe của sản phụ và trẻ sơ sinh.

Ngày nay, đời sống kinh tế - xã hội đã có những bước phát triển thì tri thức dân gian vẫn giữ những giá trị. Tuy nhiên, khi nhận thức của đồng bào đã nâng cao hơn, họ nhận ra rằng không phải những gì trong truyền thống cũng là tốt, là đúng. Vì vậy, tìm hiểu tổng quan về tập quán chăm sóc sức khỏe sản phụ của người Tày nhìn nhận những yếu tố lạc hậu để loại bỏ và phát hiện ra những yếu tố hữu ích để phát triển nhằm nâng cao chất lượng chăm sóc sức khỏe của sản phụ cũng là nâng cao chất lượng con người trong giai đoạn công nghiệp hóa – hiện đại hóa. Không chỉ vậy, thông qua đó còn đưa ra một số kiến nghị, đề xuất để kế thừa, phát huy những giá trị tốt đẹp của tri thức.

Người Tày ở Việt Nam nói chung và Người Tày ở xã Ôn Lương, huyện Phú Lương, tỉnh Thái Nguyên nói riêng có rất nhiều kinh nghiệm trong chăm sóc sức khỏe sản phụ và chứa đựng trong đó những giá trị sâu sắc. Đó là những bài thuốc, các món ăn mà người thân trong gia đình chế biến, những quy tắc kiêng kị, nghi lễ trong sinh hoạt cho người phụ nữ trong giai đoạn mang thai và sau khi sinh đã được đúc kết, trao truyền qua nhiều thế hệ. Nguồn tri thức dân gian phong phú và giàu có này phản ánh nhận thức thấu đáo của đồng bào về vấn đề chăm sóc sức khỏe sinh sản nói chung và sức khỏe sản phụ nói riêng cũng như sự quan tâm và đề cao vai trò của người phụ nữ.

Với những lý do trên, em mạnh dạn chọn *Tập quán chăm sóc sức khỏe sản phụ của người Tày ở xã Ôn Lương (huyện Phú Lương, tỉnh Thái Nguyên)* làm đề tài khóa luận tốt nghiệp của mình. Chọn đề tài này, tác giả mong muốn góp phần khiêm tốn của mình vào việc nghiên cứu, tìm hiểu văn hóa của người Tày nói chung và người Tày ở huyện Phú Lương nói riêng.

2. Lịch sử nghiên cứu

Hiện nay, đã có nhiều tác phẩm, các công trình nghiên cứu về văn hóa của đồng bào Tày ở Việt Nam. Trong các công trình nghiên cứu đó có thể kể đến:

Sơ lược giới thiệu các nhóm dân tộc Tày, Nùng, Thái ở Việt Nam của đồng tác giả Lã Văn Lô và Đặng Nghiêm Vạn (Nxb Khoa học xã hội, năm 1968) tác phẩm này đã giới thiệu nguồn gốc lịch sử truyền thống đấu tranh, sinh hoạt vật chất, tinh thần, văn hóa, xã hội, gia đình, tín ngưỡng, văn hóa nghệ thuật Tày, Nùng, Thái nói chung.

Cuốn *Văn hóa Tày – Nùng* của đồng tác giả Hà Văn Thụ, Lã Văn Lô (Nxb Văn hóa dân tộc, năm 1984) đã trình bày những nét khái quát về xã hội, văn hóa truyền thống của con người Tày và Nùng, bao gồm những phong tục, tập quán, tín ngưỡng tôn giáo và nền văn hóa nghệ thuật truyền thống của họ, đặc biệt là sự đổi mới sau Cách mạng Tháng Tám.

Cũng trong năm 1992, Viện khoa học xã hội Việt Nam đã xuất bản cuốn *Các dân tộc Tày – Nùng ở Việt Nam*. Cuốn sách là bức tranh khá đầy đủ về văn hóa của các dân tộc Tày, Nùng ở mọi nơi trên đất nước ta từ kinh tế, văn hóa, phong tục tập quán, ngôn ngữ, chữ viết đến văn học nghệ thuật dân gian.

Tiếp theo, cuốn *Văn hóa truyền thống Tày – Nùng*, (Nxb Văn hóa dân tộc, năm 1993) đã giới thiệu toàn bộ bức tranh xã hội và con người, bao gồm nhiều mặt cả ngôn ngữ, văn tự, văn bản, văn hóa nghệ thuật dân gian, phong tục tập quán, tín ngưỡng của đồng bào Tày, Nùng.

Cuốn *Hôn nhân và gia đình dân tộc Tày, Nùng, Thái ở Việt Nam* của tác giả Đỗ Thúy Bình (Nxb Khoa học xã hội, năm 1994) đã công bố những tài liệu đã có về gia đình các dân tộc Tày, Nùng và Thái, những vấn đề liên quan đến hôn nhân, gia đình, chu kỳ đời người và nhất là đã đề cập đến vấn đề chăm sóc sức khỏe sản phụ của người Tày nhưng ở mức độ sơ lược.

Có thể nói, trong hầu hết các tác phẩm, các công trình nghiên cứu người Tày chung ở Việt Nam chưa thấy có tài liệu nào nghiên cứu riêng về người Tày ở Ôn Lương (Phú Lương, Thái Nguyên). Các tác phẩm cũng chỉ đề cập một cách khái quát về văn hóa, phong tục tập quán, tri thức dân gian và chưa có tác phẩm nào đề cập một cách cụ thể, chi tiết về tập quán chăm sóc sức khỏe sản phụ của người Tày nói chung và người Tày ở huyện Phú Lương.

3. Mục đích nghiên cứu

- Tìm hiểu tập quán chăm sóc sức khỏe sản phụ của người Tày ở xã Ôn Lương (Phú Lương, Thái Nguyên)

- Tìm hiểu những biến đổi của tập quán chăm sóc sức khỏe sản phụ hiện nay ở xã Ôn Lương (Phú Lương, Thái Nguyên)

- Tìm hiểu những giá trị của tri thức dân gian về chăm sóc sức khỏe sản phụ của người Tày ở xã Ôn Lương (Phú Lương, Thái Nguyên). Trên cơ sở đó bước đầu tìm kiếm các giải pháp bảo tồn, phát huy các giá trị đó.

4. Đối tượng, phạm vi nghiên cứu

- Đối tượng chính của nghiên cứu này là tập quán chăm sóc sức khỏe sản phụ của người Tày ở xã Ôn Lương (Phú Lương, Thái Nguyên). Song để hoàn thành khóa luận, các thành tố văn hóa Tày, đặc điểm tự nhiên, xã hội, mạng lưới y tế địa phương cũng sẽ là đối tượng nghiên cứu, khảo sát của nghiên cứu này.

- Trong khuôn khổ cho phép của một khóa luận tốt nghiệp cử nhân, phạm vi nghiên cứu chỉ giới hạn ở xã Ôn Lương và một vài xã lân cận (Yên Trạch và Yên Ninh, Phú Lương, Thái Nguyên).

5. Phương pháp nghiên cứu

Trong quá trình hoàn thành khóa luận, phương pháp luận của chủ nghĩa Mác – Lê nin và tư tưởng Hồ Chí Minh được tuyệt đối trung thành. Đó là việc coi tập quán chăm sóc sức khỏe sản phụ của người Tày ở xã Ôn Lương (Phú Lương, Thái Nguyên) và sự biến đổi của nó là hệ quả tất yếu của sự tương tác giữa con người với môi trường tự nhiên, xã hội. Một khi môi trường sinh thái nhân văn thay đổi, tập quán chăm sóc sức khỏe sản phụ buộc cũng phải thay đổi,...

Điền dã Dân tộc học là phương pháp tiếp cận chủ đạo của khóa luận. Các kỹ thuật chủ yếu bao gồm: Tham dự, quan sát, phỏng vấn - hỏi chuyện, ghi âm, ghi chép, vẽ, chụp ảnh,... được sử dụng trong quá trình điều tra, nghiên cứu ở xã Ôn Lương. Để thu thập tư liệu, tác giả đã nghiên cứu thực địa ở các thôn bản thuộc Ôn Lương nhiều ngày (trong tháng 3 và 4 năm 2011). Trong thời gian trên, chúng tôi đã gặp gỡ các vị lãnh đạo, cán bộ các ban ngành, bà con người Tày ở các thôn. Kết quả thu được là nguồn tư liệu thực địa quan trọng để biên soạn khóa luận.

Để bổ sung tư liệu cho khóa luận, việc nghiên cứu các công trình đã công bố, các tài liệu thống kê, báo cáo của các thôn, xã Ôn Lương, huyện Phú Lương, và các tài liệu ở tỉnh, trung ương,... cũng được chú trọng.

6. Đóng góp của khóa luận

Khóa luận sẽ bổ sung nguồn tư liệu về chăm sóc sức khỏe sản phụ, góp phần hiểu rõ hơn về văn hóa Tày ở Phú Lương, Thái Nguyên và Việt Nam.

Kết quả nghiên cứu của khóa luận sẽ là tài liệu tham khảo cho các cơ quan, cá nhân đang công tác ở mạng lưới y tế cơ sở, các cơ quan bảo vệ bà mẹ trẻ em ở địa phương,...

7. Nội dung và bố cục của khóa luận

Ngoài phần *Mở đầu*, *Kết Luận* và *Phụ lục*, nội dung chính của khóa luận sẽ được trình bày trong ba chương chính:

Chương 1: *Khái quát về người Tày ở xã Ôn Lương.*

Chương 2: *Chăm sóc sức khỏe sản phụ của người Tày ở xã Ôn Lương trong xã hội truyền thống.*

Chương 3: *Chăm sóc sức khỏe sản phụ của người Tày ở xã Ôn Lương hiện nay.*

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Đỗ Thúy Bình (1994), *Hôn nhân và gia đình Tày – Nùng – Thái ở Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
2. Trần Bình (2005), *Tập quán mưu sinh của các dân tộc thiểu số ở Đông bắc Việt Nam*, Nxb Phương Đông, Tp Hồ Chí Minh.
3. Ma Ngọc Dung (2007), *Văn hóa Ẩm thực của người Tày ở Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
4. Bé Viết Đăng và các tác giả, (1992) *Các dân tộc Tày – Nùng ở Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
5. Ninh Văn Độ (2003), *Văn hóa truyền thống các dân tộc Tày, Dao, Sán Dìu ở Tuyên Quang*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
6. Vương Tiến Hòa, *Sức khỏe sinh sản*, Nhà xuất bản Y học, Hà Nội.
7. Nguyễn Văn Huy và các tác giả (1997), *Bức tranh văn hóa các dân tộc Việt Nam*, Nxb Giáo dục, Hà Nội.
8. Hoàng Huy Quyết, Tuấn Dũng (1994), *Phong tục tập quán dân tộc Tày ở Việt Bắc*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
9. Hà Văn Thư, Lã Văn Lô, *Văn hóa Tày Nùng*, Nxb Văn hóa Hà Nội.
10. Tỉnh Ủy – UBND tỉnh Thái Nguyên (2009), *Địa chí Thái Nguyên*, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
11. Hoàng Hoa Toàn – Đàm Thị Uyên (1998), *Nguồn gốc lịch sử các dân tộc Tày – Nùng ở Việt Nam*, Tạp chí Dân tộc học, số 2.
12. Viện Dân tộc học (1992), *Các dân tộc Tày – Nùng ở Việt Nam*, Nxb Khoa học Xã hội, Hà Nội.

13. Viện Dân tộc học (1978), *Các dân tộc ít người ở Việt Nam (các tỉnh phía Bắc)*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.

14. Bùi Thị Xuân, *Phong tục tập quán ảnh hưởng đến chăm sóc sức khỏe của người mẹ và con sau khi sinh của người Tày và người Sán Dìu ở huyện Phú Lương, tỉnh Thái Nguyên*.